

Що приховує берег Басівкутського озера

Забудова берегів Басівкутської водойми — це не тільки втрата для рівнян безперешкодного доступу до води, а й забруднення її стічними водами з новобудов. А нещодавно археологи попередили рівнян, що через ці забудови вони втратять більше, бо в цій землі — залишки давніх поселень, які мають культурну цінність.

Де селились прародичі рівнян та яку вже шкоду завдано залишкам древніх поселень — у розмові з Андрієм Бардецьким, керівником міжрегіональної громадської наукової організації «Дубенський археологічний осередок».

— Чому ви так впевнені, що саме на берегах є залишки давніх поселень?

— В усі часи люди селилися поблизу джерел води, тому береги всіх річок і струмків, як правило, є археологічними пам'ятками. Питання лише в тому, щоб виявити їх. На величезній ділянці берега, зайнятій колишнім селом, а нині мікрорайоном «Басів Кут», не знайдено жодних пам'яток лише через недоступність цієї території для дослідників. Це ж саме стосується і території сучасного мікрорайону «Новий Двір».

— Де саме географічно знаходилися людські поселення?

— На сьогодні довкола Басівкутського водосховища зафіксовано 8 археологічних пам'яток і одне городище. Шість з них багатощарові, тобто на їхньому місці кілька разів селилися люди в різний час. Найдавніші відносять-

багатощарового поселення, яке знаходиться у сквері біля міського пляжу. Тоді, у 2006 році, через його територію мала проходити траншея для каналізаційного колектора. Усю її площу, яка виявлялася у межах пам'ятки, було досліджено археологічними розкопками під керівництвом Богдана Прищепи. У 2012 році на ділянці поряд із басейном проводив дослідження мій колега Віталій Ткач. Усі розкопки важливі, тому що ніколи не можна передбачити, що виявиться під землею. Сенсації відкриваються не за планом. Це завжди — інтрига.

— А що цікавого ви там знайшли?

— Хоча викопана у сквері траншея мала усього два метри завширшки, усе ж вдалося натрапити на цікаві археологічні об'єкти. Найбільш цінною виявилася споруда городоцько-здовбицької культури епохи бронзи, в якій знаходилися кістяк бика і череп тура зі збереженими рогами, поміщений у спеціальну нішу, викопану в стінці ями. Цей об'єкт інтерпретували як ритуальний, знайшовши йому аналогії на інших синхронних пам'ятках. Я

райковецької культури — споруду з нішоподібною піччою та дві господарські ями, а також споруду підвал XIX ст. Окрім того, виявлено сліди нашарувань культури кулястих амфор та городоцько-здовбицької культури.

Найціннішою завдяки своїй унікальності наразі є пам'ятка, яку досліджував рівненський археолог Пясецький у 1989 році. Тоді він відкрив на ній залишки помешкань культури лінійно-стрічкової кераміки. Це поселення стало першим і досі залишається одним із лише кількох відомих науці поселень ранньої фази цієї культури на території України, яка є східним ареалом її поширення. Окрім того, воно є одночасно і найкраще збереженим та викликає неабиякий інтерес не лише вітчизняних, але й європейських — німецьких і польських спеціалістів, які займаються цими найранішими землеробами Європи. Тут також є залишки поселень трипільської культури, маліцької культури, культури кулястих амфор, городоцько-здовбицької культури та ранньослов'янського часу.

— Чи бувають на пляжі «чорні археологи»?

— Аматори-шукачі зазвичай уникають людних місць і промишляють на віддалених полях і в лісах, тому масштабної шкоди пам'яткам довкола водосховища вони навряд чи завдадуть. Принаймні якщо і навідувались, то

Мачей Дембец, представник Інституту археології Жешовського університету, під час опрацювання матеріалів з поселення Рівне-Пляж-1А у Рівненському краєзнавчому музеї

розбита посудина може перетворитися на сотню фрагментів, які з часом розпоршуються, стаючи складовими культурного шару. Чим більшим було поселення і чим довше воно існувало — тим більше після нього залишилось кераміки. Якщо на поселенні існували майстерні з виготовлення крем'яних знарядь, то відходи цього виробництва — відщепи, уламки, невдалі й забраковані заготовки на різних стадіях можуть навіть переважати за кількістю кераміку.

Металеві знахідки — це рідкість, хоча у період середньовіччя значно зростає кількість виробів із заліза. З часом через ерозію, тварин, які риють нори, і господарську діяльність людей ці речі потрапляють на поверхню, і навіть якщо при простому поверх-

охранній зоні пам'ятки виросло ще три будівлі. Це непоправна шкода для цієї пам'ятки, цінність якої мало хто усвідомлює.

Нещодавно в парку, поруч з місцем виявлення ритуальної споруди епохи бронзи, з'явився величезний котлован, яким, без сумніву, було знищено чимало цікавих археологічних об'єктів. А значно більший котлован знаходиться біля басейну, який в десятки разів перевищує досліджену там розкопками площу. Що вже казати про житлову забудову всієї берегової лінії у Новому Дворі й Басовому Куті!

За законом усі будівництва в охоронній зоні археологічних пам'яток повинні бути погоджені з обласними органами охорони культурної спадщини, і на території, які підлягають знищенню,

ся до епохи неоліту (6 тисячоліття до н.е.), та на цих пам'ятках представлено всі періоди — мідний вік (маліцька культура (жешовська фаза)), трипільська культура (етап СII), епоха бронзи (городоцько-здовбицька, стжижовська, тшинецько-комарівська культура), залізний вік (поморська культура), а в ранньому середньовіччі тут оселилися слов'яни (V-VII ст.). На більшості пам'яток є залишки поселень давньоруського періоду, і це заселення з перемінною активністю триває до сьогодні.

— Коли ви брали участь у археологічних дослідженнях берега озера?

— Я брав участь у розкопках

теж брав участь у дослідженні цієї споруди і розчищав череп. Його величина справляла враження — це була дуже крупна, могутня тварина.

З двох інших ям городоцько-здовбицької культури було отримано радіокарбонне датування для зразків кісток, яке тепер використовується у наукових студіях, присвячених хронології культур епохи бронзи Волині. Тоді було розкопано також залишки будівель поморської культури залізного віку та ранніх слов'ян (одна — празько-корчацької культури, а інша — кінця IX — початку XI ст.).

Розкопками 2012 року поряд із басейном досліджено три об'єкти

лише для пошуків на поверхні, а таких серйозних копанок, якими вони, наприклад, зрешетили Новомильське городище, тут не влаштують. У цих пам'яток інша, серйозніша загроза — бути знищеними будівництвом міста, і величезні площі вже постраждали.

— Які предмети побуту та інші цінні речі можна знайти на березі водосховища?

— Найпоширенішими знахідками на місцях давніх поселень є уламки керамічного посуду, рідше — з наряддя з каменю та кременю, адже вони найкраще зберігаються. Інші ж рештки, виготовлені з органічних матеріалів, можуть законсервуватися лише в особливих умовах. Одна

невоmu огляді вони трапляються часто, то можна бути впевненим, що на місці знахідки була тривала активність людей, тобто поселення або могильник. Усе сказане стосується і берегів Усті.

— Чи не наступають сучасні забудовники на ці стоянки?

— Цього літа просто на пам'ятці, поряд з місцем розкопок Пясецького на ділянці площею 19,5 ара, збудовано так званий спортивно-відпочинковий комплекс. Земляні роботи на його будівництві проводились без участі археологів. У результаті було знищено значну площу культурного шару, залишки якого разом з артефактами було нагромаджено поряд з будівельним майданчиком. А поруч в

повинні проводитись попередні дослідження. Ці ж органи мусять стежити за дотриманням законодавства і реагувати на його порушення. Дослідження траншеї в парку було, по суті, єдиним випадком за всю історію Басівкутського району, які проводились як належить — чи не тому, що це було державне замовлення. Поряд з басейном на ділянці 0,1942 га, відведеній під будівництво, досліджено лише 130 кв. м. Усі інші «спортивно-оздоровчі комплекси», «кафе» і житлові будинки, очевидно, споруджували або всупереч закону, або цілком законно з усіма «потрібними» погодженнями.

Спілкувався Богдан СЛОНЕЦЬ.